

Юхта О.І., аспірант

ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАН України"

АКТИВІЗАЦІЯ КРЕДИТНОГО МЕХАНІЗМУ ПІДТРИМКИ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Розглянуто питання підтримки малого та середнього бізнесу через кредитний механізм. Проаналізовано та співставлено обсяги наданих банківських кредитів з обсягами реалізованої продукції в розрізі розміру підприємств, обсяги кредитування юридичних осіб та обсяги реалізованої продукції в розрізі розміру підприємств у 2012–2016 рр. Визначено, що за останній час обсяги кредитів юридичних осіб значно скоротилися за стійкої тенденції до зростання обсягів реалізованої продукції, встановлено основні фактори, які впливають на скорочення кредитування. Виявлено проблеми, які призвели до скорочення кредитування, особливо в сегменті позичальників – підприємств малого та середнього бізнесу. Зазначено, що в Україні кредитний механізм практично не функціонує та окреслено основні причини, які до цього призвели. Надано практичні рекомендації щодо відновлення та стимулювання кредитного механізму для забезпечення потреб у кредитуванні малого та середнього бізнесу в Україні.

Ключові слова: *кредитний механізм, кредитування малого та середнього бізнесу, стимулювання кредитування, проблеми кредитування МСБ.*

O. Yukhta

Postgraduate Student,

SO "Institute for Economics and Forecasting of NAS of Ukraine"

REVIVAL OF THE CREDIT MECHANISM TO SUPPORT SMALL AND MEDIUM BUSINESS IN UKRAINE

The article considers the issue of the support of small and medium business through the credit mechanism. The author analyzes and compares, by size groups of companies, the volumes of granted bank loans with sold products, and the volumes of lending to legal entities with sold products, in 2012-2016. It is revealed that, recently, the crediting of legal entities has significantly reduced against the background of a steady trend of the growth of sold products. The author establishes the main factors behind the lending decline.

The article identifies the problems that led to the reduction of lending, especially to small and medium-size businesses. It is noted that in Ukraine, the credit mechanism is virtually idle and the main reasons of that phenomenon are outlined. The author gives practical recommendations on restoration and encouragement of the credit mechanism to satisfy the lending needs of Ukrainian small and medium businesses.

Keywords: *credit mechanism, crediting of small and medium business, stimulation of crediting, problems of SME crediting.*

JEL: E51

Актуальність теми. Кредитний механізм в економіці країни є основою підвищення інвестиційної активності, що є рушієм економічного розвитку. Наявність диверсифікованої системи кредитних взаємовідносин дозволяє забезпечити сталість економічного розвитку в довгостроковій перспективі. Кризовий стан економіки України, що призвів до згорання обсягів кредитування, зумовлює необхідність пошуку шляхів активізації кредитного механізму, розширення його впливу на економіку. Одним із перспективних шляхів видається переорієнтація кредитування на малий та середній бізнес.

Поняття "кредитний механізм" значно ширше за поняття "кредитування" і представляє сукупність взаємопов'язаних прийомів і способів, які забезпечують реалізацію на практиці об'єктивних функцій кредиту як економічної категорії та дотримання принципів кредитування. Комплексність кредитного механізму є одним із основних факторів, що зумовлюють необхідність його активізації для малого та середнього бізнесу (МСБ)¹. Наразі якість кредитного портфеля МСБ вища, ніж загального корпоративного кредитного портфеля. Тому й спостерігається поживлення кредитування саме сектора МСБ².

Проблеми кредитування МСБ в Україні вивчали З.Варналій, І.Волков, Н.Долішня, О.Кужель, О.Дзюблюк. Тема залучення кредитних ресурсів у діяльності МСБ висвітлена у працях О.Барановського, Т.Васильціва, З.Варналія, Л.Воротіної, Д.Покришки. Проте шляхи активізації кредитного механізму в економіці України з урахуванням специфіки МСБ на сьогодні окреслені недостатньо.

Метою дослідження є аналіз поточного стану функціонування кредитного механізму для МСБ та оцінка необхідності, а також можливостей його активізації.

Виклад основного матеріалу. Однією з основних характеристик функціонування кредитного механізму в економіці є динаміка показників кредитування. Загальні тенденції наведено на рис. 1.

¹ Банківські операції. Тернопіль: Вид-во ТНЕУ "Економічна думка", 2009. 696 с.

² МСБ може стати рушієм для відновлення кредитування та економічного розвитку України. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=43456076

Зіставлення показників кредитування з обсягами реалізованої продукції дозволяє зробити такі висновки.

1. За останні три роки обсяги кредитів юридичних осіб значно скоротилися. Це зумовлено кількома основними факторами:

а) дефіцитом ліквідності у банківській сфері, що призводить до зменшення обсягів нового кредитування;

б) скороченням кількості банків;

в) продажем/списанням безнадійної заборгованості за кредитами юридичних осіб.

2. Обсяги реалізованої продукції підприємств (млрд грн) мають стійку тенденцію до зростання, що викликано:

а) пришвидшенням темпів інфляції за аналізований період;

б) зростанням номінальних обсягів експорту за рахунок знецінення національної грошової одиниці. Так, за аналізований період часу обсяг експорту товарів та послуг у гривні виріс з 659 млрд грн у 2012 р. до 1250 млрд грн у 2016 р. за скорочення відповідних показників у дол. США майже вдвічі³.

3. Кредитний механізм в Україні практично не функціонує, оскільки:

а) відсутня залежність між обсягами кредитування та економічною динамікою, про що свідчить зростання обсягів реалізованої продукції, при одночасному скороченні обсягів кредитування;

б) потенціал кредитного механізму як інструменту посткризового відновлення, що не потребує значних бюджетних вливань, не використовується.

Однією з основних причин наявних диспропорцій у розвитку кредитного механізму є невідповідність структури кредитного портфеля структурі економіки у розрізі розмірів підприємств. За оцінками представників банків, обсяги кредитування МСБ в Україні становлять не більше 5–7%⁴. Водночас загальна частка обсягів реалізованої продукції МСБ в економіці значно більша (рис. 2).

³ За даними Державного комітету статистики України (www.ukrstat.gov.ua).

⁴ Оскільки НБУ не встановлює вимоги до подання звітності про обсяги кредитування в розрізі розмірів підприємств, точна оцінка неможлива.

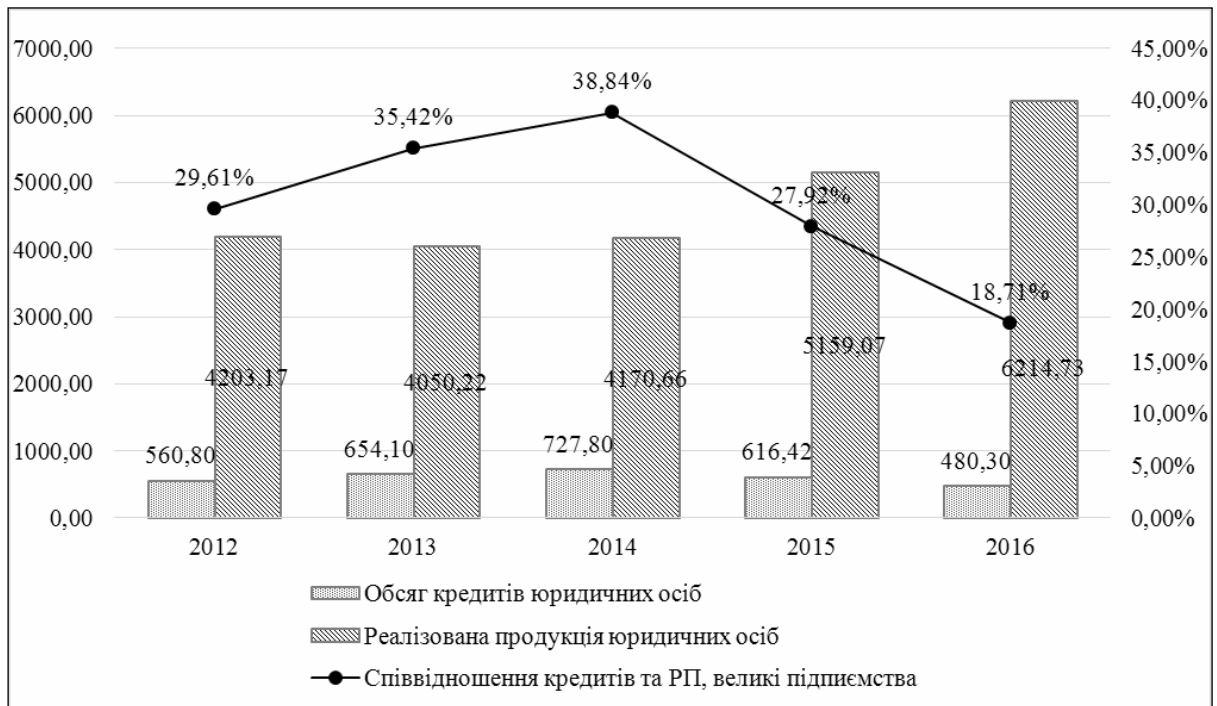

Рис. 1. Співвідношення обсягу кредитів юридичних осіб та обсягів реалізованої продукції у 2012–2016 рр., млрд грн

Джерело: складено автором на основі даних Державного комітету статистики України (www.ukrstat.gov.ua) та Національного банку України (www.bank.gov.ua).

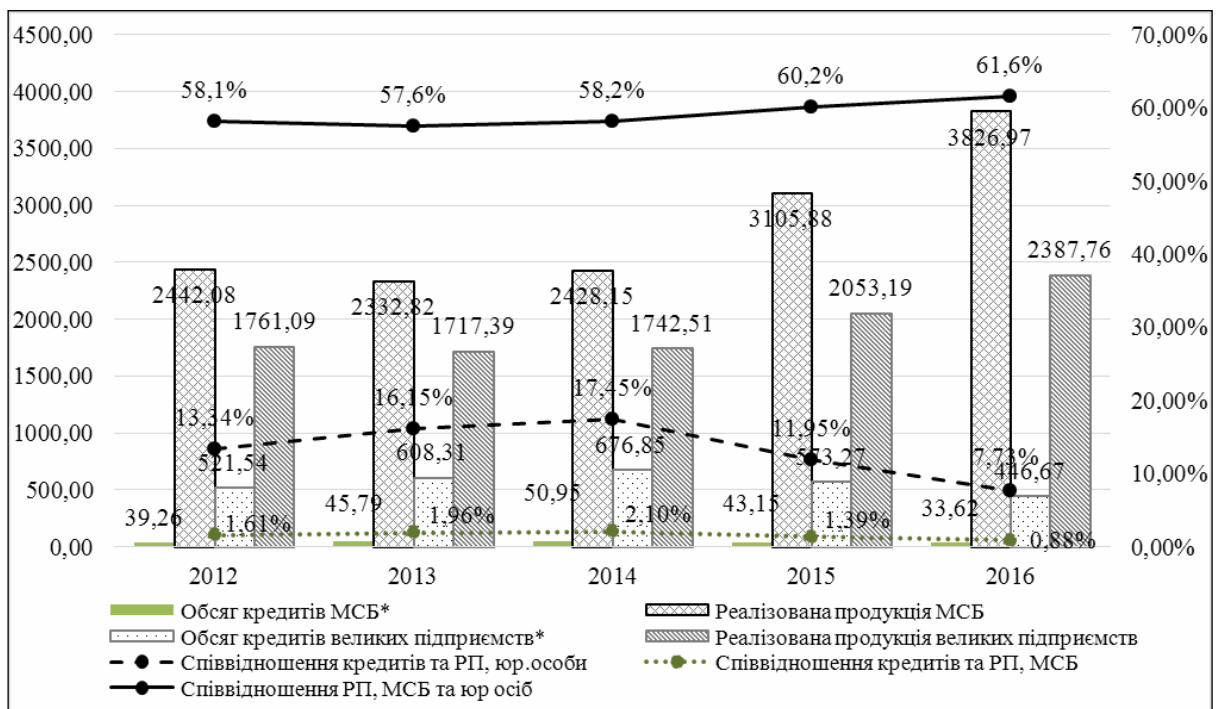

Рис. 2. Структура обсягів кредитування та реалізованої продукції в розрізі розміру підприємств у 2012–2016 рр., млрд грн/%

Джерело: складено автором на основі даних Державного комітету статистики України (www.ukrstat.gov.ua) та Національного банку України (www.bank.gov.ua); обсяг кредитів МСП розраховано на основі: Березовик В. Проблема в тому, що багато представителі МСБ не верять, що можуть отримати фінансування і їх проект буде одобрено. URL: https://www.business.ua/kapital/kreditovanie_bolshoy_potentsial_malogo_biznesa-354190/; Матеріали круглого столу "Проблеми кредитування малого бізнесу в Україні і шляхи їх вирішення". URL: <http://minfin.com.ua/2017/03/28/26962881/>

Темпи зростання обсягів реалізованої продукції МСБ значно випереджають темпи зростання обсягів реалізованої продукції великих підприємств. Зростає і частка реалізованої продукції МСБ: у 2016 р. вона становила 61,6% загального обсягу реалізованої продукції, при цьому рівень кредитування МСБ, за експертними оцінками, залишається на низькому рівні⁵.

Водночас ділові очікування підприємств щодо попиту на кредитні ресурси розподіляються іншим чином (табл. 1).

Відповідно до результатів проведеного НБУ опитування:

1) потреба у запозичених коштах буде де-що більшою у малих підприємств порівняно із середніми та великими, водночас у понад 50% підприємств потреба у запозиченнях залишиться на попередньому рівні;

2) за оцінками підприємств, саме для малого та середнього бізнесу замість спрощення умов кредитування банки встановили більш жорсткі вимоги з метою мінімізації ризиків та покращення якості кредитних портфелів. Як наслідок, понад 2/3 підприємств МСБ за наявності потреби у запозиченнях не планують брати кредити.

Основні фактори, що зумовлюють уникання/відкладення прийняття рішень про отримання кредитів, наведені у табл. 2.

Таким чином, основною перешкодою для зростання попиту на кредитні ресурси є занадто високі ставки за кредитами. Серед основних особливостей, визначених у результаті опитування, – невпевненість малих підприємств у спроможності своєчасно виконувати зобов'язання, а отже, банківський сектор має пропонувати більш гнучкі продукти для відновлення кредитної активності.

Разом із тим комерційні банки в поточній ситуації також стикаються із рядом проблем, що не дозволяють запуснути кредитний механізм (рис. 3). Відповідно до проведеного опитування щодо кредитування, основними проблемами є такі.

1. Посилення регулювання банківського сектора. Більш ніж 60% учасників ринку відзначають більш жорсткі умови регулювання, що проявляються у зростанні вимог до якості застав та якості кредитних портфелів загалом.

2. Значний вплив має загальний стан макроекономічного середовища, що змушує банки резервувати більші обсяги ресурсів.

3. Дефіцит позичальників юридичних осіб з гарною кредитною історією та відсутність інфраструктури для системної перевірки кредитної історії юридичних осіб, зокрема МСБ та ФОП.

4. Банки в кризових умовах звузили кредитування винятково до кредитування власних позичальників.

5. Для МСБ характерні проблеми з підготовкою пакетів документів для кредитних заявок, а також із складанням довгострокових бізнес-планів.

Таким чином, в умовах наявних диспропорцій необхідний комплексний підхід до врегулювання проблеми активізації кредитного механізму з точки зору як монетарного регулювання, так і прямого державного стимулювання.

⁵ Березовик В. Проблема в том, что многие представители МСБ не верят, что могут получить финансирование и их проект будет одобрен. URL: https://www.business.ua/kapital/kreditovanie_bolsho_y_potentsial_malogo_biznesa-354190/; Матеріали круглого столу "Проблеми кредитування малого бізнесу в Україні і пути их решения". URL: <http://minfin.com.ua/2017/03/28/26962881/>

Таблиця 1

Оцінка зміни попиту підприємств на кредитні ресурси (у розрізі розмірів підприємств)

Розмір підприємства	Питання/структура		
	Потреба у запозичених коштах		
	Збільшаться	Без змін	Зменшаться
Малі	44	52	4
Середні	40,1	56,1	3,8
Великі	40,2	54,9	4,9
Умови отримання кредиту			
	Пом'якшились	Без змін	Стали жорсткішими
Малі	5,3	52,6	42,1
Середні	7,8	58,1	34,1
Великі	6	64,3	29,8
Плани щодо наступних кредитів			
	Не планують брати	Планують брати	
Малі	73,3	26,7	
Середні	66,8	33,2	
Великі	55,8	44,2	

Джерело: складено автором на основі: Ділові очікування підприємств України. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=46861377>

Таблиця 2

Основні фактори, що негативно впливають на попит підприємств на кредитні ресурси (у розрізі розмірів підприємств)

Фактор	Малі	Середні	Великі
Занадто високі ставки за кредитами	68,8	63,8	71,5
Складність процедури оформлення документів	26,6	26,7	24,8
Надмірні вимоги до застави	37,5	36,5	40
Значні курсові коливання	34,9	28,9	31,5
Невпевненість у спроможності своєчасно виконувати зобов'язання	22,9	14,9	12,1
Наявність інших джерел фінансування	24	27,6	23

Джерело: складено автором на основі аналітичного звіту "Опитування про умови кредитування". URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=43297230>

Важливим напрямом активізації банківського кредитування підприємств малого і середнього бізнесу є створення гнучкої системи гарантій, яка б відкрила можливості кредитування цього сектора економіки. При цьому гарантії можуть забезпечуватись як самими банками через запровадження продажу гарантій як форми вкладення капіталу з метою отримання прибутку, так і іншими зацікавленими установами, зокрема, спеціа-

лізованими фондами або іншими інститутами підтримки малого підприємництва, а також державними та муніципальними органами влади для тих малих і середніх підприємств, які працюють у соціально значущих галузях економіки, беруть участь у виконанні державних замовлень, виконують заходи в рамках регіональних програм соціально-економічного розвитку територій.

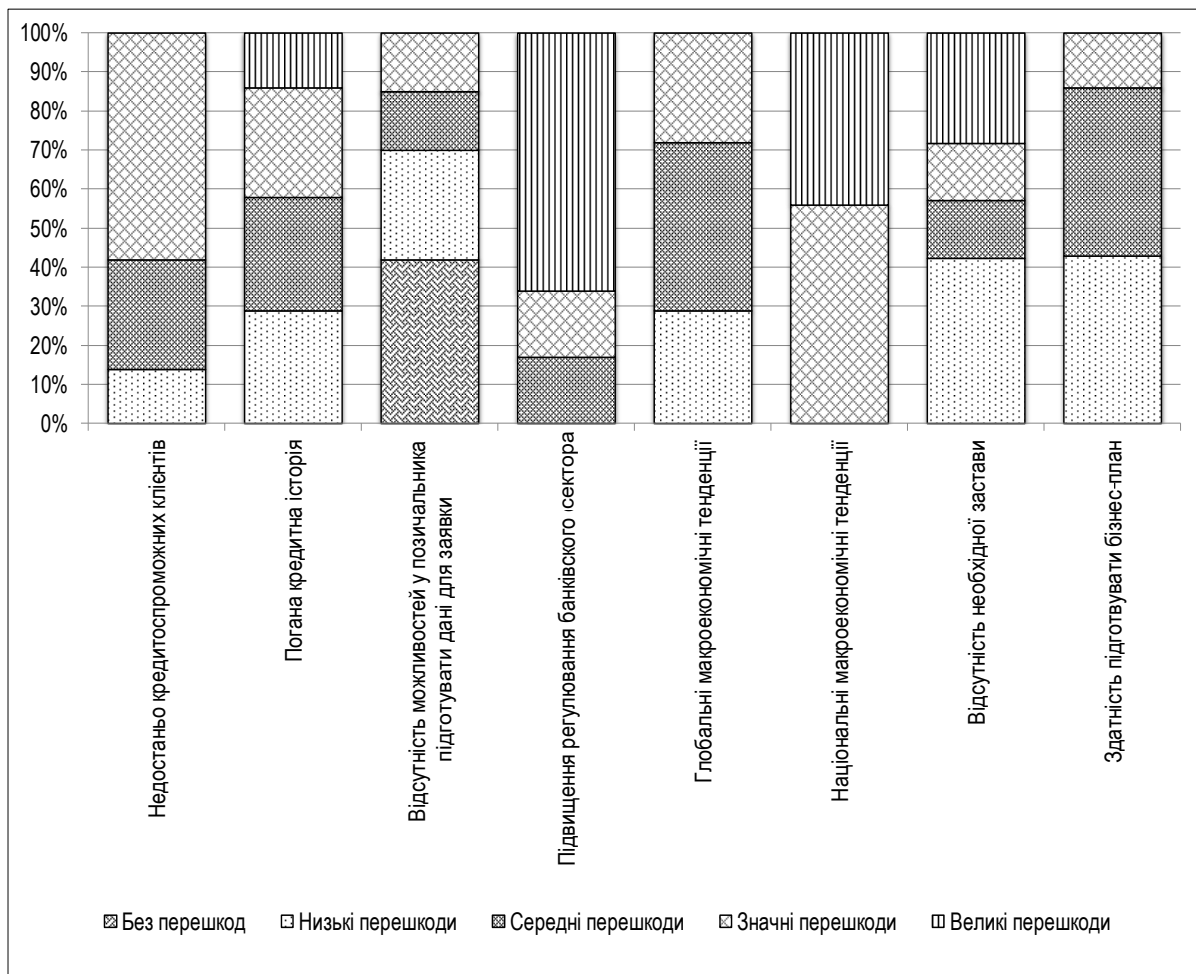

Рис. 3. Основні перешкоди щодо нарощування обсягів кредитування у банківському секторі

Джерело: Ukraine Neighbourhood SME financing. URL: http://www.eib.org/attachments/efs/economic_report_neighbourhood_sme_financing_ukraine_en.pdf

Особливо перспективним для кредитної підтримки малого бізнесу слід вважати започаткування діяльності в Україні гарантійних фондів, які зможуть взяти на себе частину ризиків комерційних банків, що кредитують малі підприємства за рахунок власних ресурсів.

Зростанню економічної зацікавленості банків у кредитуванні суб'єктів малого та середнього бізнесу сприятиме також скорочення банківських витрат, пов'язаних із опрацюванням кредитних заявок, бізнес-планів та інвестиційних проектів клієнтів. Адже адміністративні витрати банків при кредитуванні малих і середніх підприємств практично дорівнюють видаткам при розгляді кредитних заявок великих підприємств і, щоб зацікавити комер-

ційні банки розширити кредитування малого бізнесу, необхідно запропонувати належні механізми – компенсатори високих адміністративних витрат. Таким компенсатором може бути додатковий відносно дешевий ресурс – у рамках Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва в Україні. Такі установи, як Експортне кредитне агентство, Офіс з просування експорту, Український фонд підтримки підприємництва (УФПП) та інші установи, що займаються стимулюванням розвитку МСБ та експорту МСБ, мають розробити механізм видачі кредитів малим підприємствам через уповноважені комерційні банки, відібрані на тендерних умовах. Іншим компенсатором є також здешевлення кредитів, для чого необхідно розробити меха-

нізм часткової компенсації відсоткових ставок за кредитами для суб'єктів малого підприємництва через зазначені інститути або через державні банки⁶.

Висновки. Підсумовуючи викладене, варто зазначити, що кредитний механізм в Україні наразі не функціонує на належному рівні. Зміни, що відбулись у структурі економіки, а саме переорієнтування з великих підприємств на малий та середній бізнес, зумовлюють необхідність переорієнтування основних напрямів кредитування на малий та середній бізнес.

Для реалізації зазначеного необхідно:

– для пропозиції на кредитному ринку:

- а) забезпечити наявність достатніх фінансових ресурсів – як власних ресурсів банків, так і коштів, що пропонують різноманітні програми державної підтримки;
- б) забезпечити адаптацію процедури перевірки кредитних заявок та класифікації кредитів до особливостей малого та середнього бізнесу;

в) адаптувати параметри статистичної звітності банків відповідно до статистичної класифікації підприємств за їхніми розмірами;

г) розробити дієві механізми перевірки кредитної історії МСБ.

– з точки зору попиту на кредитні ресурси:

а) забезпечити здешевлення вартості кредитних ресурсів;

б) спростити процедуру отримання кредиту;

в) проводити активну інформаційну кампанію щодо стимулювання залучення коштів саме через банківські кредитні установи.

Упровадження перелічених механізмів дозволить швидкими темпами відновити функціонування кредитного механізму, що, у свою чергу, дозволить забезпечити економічне зростання в цілому.

⁶ Дзюблюк О. Активізація банківського кредитування малого та середнього бізнесу в системі заходів із подолання фінансово-економічної кризи. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/19180/1/%D0%94%D0%B7%D1%8E%D0%B1%D0%B%D1%8E%D0%BA%20%D0%9E..pdf>